

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht, Tel. (030) 24641
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

UIT HUMANISTISCH OOGPUNT

Ons aardse bestaan is een wisselvallige zaak; er staat echt niet zo heel veel vast. Maar vandaag weten we toch een paar dingen zeker: Sinterklaas komt bij ons terug; en De Gaulle ook. Het is moeilijk uit te maken, wie daarvan nu wel de belangrijkste is. Kiest men de een, dan loopt men kans een bevriend staatshoofd te beledigen, en dat is nooit handig. Kiest men de ander, dan verdient men de gard, en ook dat is niet leuk. Beiden gelijk te stellen maakt de zaak nog erger. U zit vanavond gezellig in uw huiskamer, opeens wordt er geklopt, en wie komt er binnen: De Gaulle. Of denk u eens in: De Gaulle op het dak.

We zullen veiligheidshalve ons dus vandaag maar tot Sinterklaas beperken. Die is belangrijk genoeg. Hij is trouwens niet alleen, hij heeft één of meer Pieten ter beschikking, zwart als roet. En daarmee duikelen we hals over kop in de problemen. Men kan natuurlijk wel zeggen, dat het christelijke Spanje al vroeg moorse bedienden heeft gehad, en later negerslaven, en dat de blanke Sint en de zwarte Piet de folkloristische voortzetting zijn van dit cultuurhistorische feit. Men kan nog heel wat méer zeggen, ook bijvoorbeeld dat vorsten en edelen en prelaten zich destijds graag omringd hebben door potsenmakers en narren: mismaakte mensen vaak, die de gedrochtelijkheid van hun lijf compenseerden door de spotternij van hun tong. Buiten de maatschappij gesteld vanwege hun lichamelijke verschijning, stelden zij zichzelf ook buiten en boven de wet, ja vaak buiten de kerk, en konden straffeloos dingen zeggen en doen die ieder ander de kop hadden gekost. Lachend kan men zich altijd een scherper kritiek veroorloven, dan ernstig. Ook vandaag zegt een cabaretier spitsen dingen en de dingen spitsen, dan een kamerlid. Zo is het nu eenmaal, al wekt dat natuurlijk wel eens misverstand. En toch is het duidelijk dat de wézenlijke functie van al die Hansworsten en Zwarte Pieten niet ligt in hun eigen gedrag, maar in de tegenstelling tussen hen en die ander, de heilige dus, of de vorst. Zonder zwart geen wit, maar vooral: zonder het nabije zwart geen stralend wit. Zonder domheid geen verstand, zonder machteloosheid geen

macht, zonder zonden geen deugd, zonder goed geen kwaad. Ons denken verloopt in tegenstellingen; ook de nieuwste en duurste computer speelt in z'n elektronisch tempo enkel het huiselijke ja-of-nee-spelletje dat ook u met enige scherpzinnigheid en volharding altijd naar het juiste antwoord voert. En evenals ons denken, is ons waarderen in contrasten gegrond. Ik spreek nu niet over de moeilijke vraag, hoe het kan dat de één mooi vindt wat de ander verfoeit; ik bedoel enkel dat iedere mens op zichzelf de dingen en ervaringen indeelt naar meer of minder prettig, meer of minder belangrijk, meer of minder lekker, meer of minder indrukwekkend, en dat dus nooit iemand iets „mooi” noemt, als er niet ook iets anders is dat hij lelijk vindt of althans gevonden heeft. Want gelijktijdigheid is hierbij geen vereiste: waar hebben wij anders ons geheugen voor? Maar gelijktijdigheid maakt de contrastwerking natuurlijk wel veel effectiever. Met andere woorden: de Sint wordt wel ouder naarmate zijn Pieten jonger zijn; de Sint wordt wel blanker naarmate zijn Pieten zwarter zijn; de Sint wordt wel goedhartiger naarmate zijn Pieten angstwekkender zijn. Net zoals de natuur heeft ook de ziel haar wetten. Wie de duivel ziet, gelooft in God. Het vroegere Christendom heeft dan ook heel onvoorzichtig gehandeld, toen het twijfel duldde aan de realiteit van de duivel: van die dag af is ook het godsbegrip ondermijnd. Maar er is géen weg terug. En al was die er wel, dan nog zouden wij, humanisten, die weg terug niet willen gaan. Want er is al angst genoeg in de wereld, echte angst en zinloze angst; en helaas is die zinloze angst niet minder echt. —

Toen het petitionnement tegen de officiële goedkeuring van het prinsesselijk huwelijk beneden de verwachtingen bleef, heeft men de opmerking gemaakt dat er velen waren die niet durfden tekenen uit vrees dat hun anders de A.O.W. ontnomen werd. En minister Cals heeft dit in de Tweede Kamer met oprechte verontwaardiging, Meneer de Voorzitter, „volslagen waanzin” genoemd. Dat schijnt in het parlement afdoende te zijn geweest. Maar buiten het parlement zou men

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 5 december 1965

intelligent genoeg kunnen zijn om deze verontwaardiging even misplaatst te achten als die opmerking zelf. Een petitionnement van zestig-, zeventig-duizend verontruste vaderlanders, waaronder velen van grote naam, wordt immers geen greintje gewichtiger wanneer men er nog zestig of zeventig naamloze A.O.W.-trekkers bij telt. Zo lang de ondertekenaars niet in ernst menen en objectief kunnen waar maken, dat deze bevreesde afwezigen hún aanwezige zestigduizend zouden hebben verdubbeld, ja vervienvoudigd, is zulk een insinuerende opmerking alleen maar dom, en uitermate kwalijk voor henzelf. Maar niettemin: gesteld dat er zestig, ja gesteld dat er zes mensen in ons land zijn geweest die wèrkelijk hun handtekening hebben geweigerd uit wèrkelijke angst voor verlies van hun A.O.W., dan is er toch iets veel ernstigers aan de hand dan men met een mondvul ministeriële verontwaardiging zal kunnen afdoen. Het is een wijs man die in een klein symptoom een grote kwaal herkent. En het zou in iedere democratie iedere gezagsdrager sieren, indien hij wat meer begrip had voor de overmachtige invloed van de angst in onze maatschappij.

Wie daarvoor getuigen zoekt, kan bij elke wetenschap over de mens terecht. Biologen, psychologen, medici, historici, theologen, filosofen, pedagogen, sociologen en juristen, maar ook astronomen en kernfysici, doen ons het bewijsmateriaal in overmaat aan de hand. Ik moet met een kleine keus volstaan, maar ook weinig is al genoeg. De mens, een zoogdier volgens Stoffel Pieterse, behoort natuurlijk tot de natuur, maar is van nature op geen enkele wijze tegen de natuur bestand. Zijn lichaam heeft meer bescherming, zijn jeugd langduriger verzorging nodig dan bij enig vergelijkbaar wezen het geval is. Zijn geest bezit een beter geheugen en een rijker fantasie, maar dat brengt dan ook mee dat ieder voorbij gevaar zich blijft herhalen in de herinnering en tot in het oneindige geprojecteerd wordt op de toekomst. Ook als wij niet kwetsbaarder zouden zijn dan andere levende wezens, dan nog wéten wij onze kwetsbaarheid zoveel te beter, en lijden dáaraan. De maatschappij, des te meer noodzakelijk omdat juist onze natuurlijke beveiliging zo tekortschiet, heeft ontelbare eigen bedreigingen doen ontstaan, en dus het ene kwaad door het andere vervangen. De standen van de middeleeuwen, de klassen van de latere tijd, zijn systemen van dwang en van afhankelijkheid, waardoor de vrije persoonlijkheidsvorming bij miljoenen mensen is belemmerd of belet. De aaneengeschakelde misdaad van de machtigsten, van alleenheersers, veroveraars, kerkvorsten, kolonisators, slavendrijvers, industrie-baronnen, wapenhandelaars en volksmisleiders, vervult de mensheidsgeschiedenis met de twijfelachtige roem van enkelen en het onbetwijfelbare leed van velen. Onze opvoeding, ons schoolsysteem, onze rechtspraak is vol factoren van afschrik en bedreiging. Terwijl weelde en overvloed voor uiterst kleine groepen bereikbaar bleken, is honger de dagelijkse metgezel geweest van alle anderen, en voor driekwart van de mensheid immers nog vandaag. Armoede heeft generaties geteisterd, van de oertijd af tot in onze eeuw. Het stoffelijk welzijn,

in de welvaartsstaten van West-Europa en Noord-Amerika nu bereikt, is hier nog geen twintig jaar oud, en overal elders nog in geen twintig jaar mogelijk. Epidemieën van pest, cholera, tyfus en pokken hebben tot voor kort hele landstreken binnen een paar maanden ontvolkt, tuberculose heeft honderdduizenden jong doen sterven; en nu de medici die afgrijselijke ziekten zowat hebben bedwongen, doemt de kanker op als de vreselijkste vijand van ons geslacht. De gemiddelde leeftijd is verdubbeld, en meer dan dat; in ons land is die gestegen tot tussen de 70 en 80 jaar; maar de dood is even onontkoombaar, en even grillig, wij weten het immers allemaal. Er is haast niemand meer onder ons die geen vrienden heeft verloren, geen familieleden of goede burens, door het moderne verkeer: het spaart, naar Vondels woord: „noch soete jeughdt, noch gemelicken ouderdom”; het spot met alle wetmatigheden van de menselijke biologie. Tezelfdertijd hebben andere fantastische prestaties van de techniek de aarde zelf klein gemaakt, de aardse afstanden miniem en de kosmische afstanden onvoorstelbaar: en wat is de méns dan nog, zodra men de tijd meet met eeuwen van eeuwen, en de ruimte in miljoenen lichtjaren? De plaatselijke hemel, de plaatselijke hel, is in het laat-middeleeuwse wereldbeeld van Dante een aanvaardbare structuur, maar in 1965 kan geen verstandig man er nog iets mee beginnen: onze wijsgerige tijdgenoten spreken over het mensenbestaan als „geworpen in het Niets” of karakteriseren het als „ein Sein zum Tode”. En intussen hebben twee wereldoorlogen miljoenen militairen en burgers vernietigd, in de concentratiekampen zijn miljoenen onschuldige, opgejaagde mensen verhongerd of vergast, de atombom heeft Hiroshima verdelgd, en hele reeksen heel wat destructiever bommen liggen in west en oost klaar, met de totale vernietiging van de mensheid binnen handbereik.

Met dit verleden en in deze situatie is de angstige bezorgdheid van de meeste mensen een verklaarbare zaak. Wie nu 65 is, heeft toen hij 30 was de crisisjaren beleefd, met driehonderdduizend, vierhonderdduizend, vijfhonderdvijftigduizend werkelozen, en geen hoger staatsmanswijsheid dan bezuiniging. Wie toen week in week uit heeft moeten stempelen, hecht nu niet zo gauw geloof aan de duurzaamheid van het welvaartswonder. Wie toen zijn ouders

In de serie „Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs”, waarvan reeds is verschenen „Poging tot een geestelijke fundering” is thans uitgekomen:

Een verkennend onderzoek naar de plaats van

Kennis van Geestelijk Leven

Dit rapport is verkrijgbaar tegen storting of overschrijving van f 0,75 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht.

de hand heeft zien ophouden bij de schriële bedéling der diakonie en de even schriële steunverlening van de plaatselijke overheden, went niet zo licht aan het feit dat de A.O.W. geen gunst is, maar een recht. Het bedrijfsleven zelf kent veel te veel onzekerheden en afhankelijkheden, om de eenvoudigen van geest het besef bij te brengen van enige elementaire zekerheid. Er is ook veel te veel reden tot gerechtvaardigd wantrouwen in de goede bedoelingen van de medemens, om de „mindere man” enig verwijt te mogen maken van zijn ingewortelde argwaan. Heel de moderne reklame immers is één uitgekiend systeem van verleiding, zo niet van bedrog. Die argwaan richt zich ook tegen de overheid, en zij bestaat niet enkel bij de mindere man, maar evenzeer bij al die groepen die door aanleg of overtuiging een uitzonderingspositie innemen. De democratie is er kennelijk niet in geslaagd, de afstand tussen volk en overheid werkelijk te verkleinen. Het is de vraag of zij zich daar ooit voor heeft ingespannen, zelfs of zij dit ooit heeft gezien als de grondvoorwaarde voor haar voortbestaan. Het zou haar eerste plicht moeten zijn, de angst voor het gezag met alle middelen te verkleinen; maar beleefde briefjes en afgeschafte titels zijn daarvoor bij lange na niet genoeg. Toen voor een week of wat ook de Beatles hun onderscheiding uit handen van koningin Elizabeth zouden ontvangen, is ons medegedeeld hoe de massale ceremonie bij zulke gelegenheden plaats vindt. Het meest trof mij het feit dat in een nabije zijkamer in het paleis de ambulance klaar stond voor diegenen die flauw zouden vallen van emotie of het op andere wijze te kwaad krijgen met zichzelf. Waarvoor hebben de Engelsen eigenlijk drie eeuwen geleden een koning onthoofd, waarom bezitten zij het oudste parlement ter wereld, als zij nog steeds niet volwassen genoeg zijn om ook een koningin te kunnen zien als een mede-mens aan wie uiteraard niets menselijks vreemd is? Maar dit soort krampachtig ontzag is helaas noch tot Engeland, noch tot vorstelijke personen beperkt: er zijn verwante onderdanigheden voor andere gezagsdragers: ministers, burgemeesters, rechters, hoogleraren, bankiers en directeuren, en ik ben er niet zeker van dat niet velen van hen speculeren op de angst van hun ondergeschikten. Op economisch vlak mogen daar allerlei vragen liggen van moderne bedrijfsvoering, van arbeidsvreugde en van intermenselijke verhoudingen: op politiek terrein ligt er voor

mij geen vraag, alleen maar een taak. Geen enkele democratische overheid kan erin berusten, dat men haar vreest, haarzelf of haar dienaren. De manier waarop de haagse politie onlangs een even overbodige als onschadelijke demonstrant heeft vastgehouden, bedreigd en doorgegeven aan de BVD (Binnenlandse Veiligheids-dienst) is juist in dit opzicht niet minder bedenkelijk dan de straf, dezer dagen in Amsterdam uitgedeeld aan een paar lieden die wat voorbarig meenden dat hun geluk lag in een republiek. Is een glimlach dan nooit toegestaan?

„Vrees is der mensen vreselijkste kwaad” heeft Van Eeden gezegd, en korter nog is het door Marnix Gijsen in zijn „Joachim van Babylon” geformuleerd als parool van een uitermate dapper man: „Vrees niets dan de vrees.” Het is een wijs woord, en als humanisten zouden wij er ook naar moeten leven. Want een bang mens is een half mens, en wij willen complete mensen zijn, en vormen. Maar iedere poging daartoe is even onwezenlijk als de ministeriële verontwaardiging, zo lang men niet inziet hoe bedreigd de mens werkelijk is, en hoe weinig beschermd. Pas als we dát erkennen, kunnen we scheiding maken tussen reële en vermeende gevaren, dus tussen echte en zinloze angst, en ertoe bijdragen de vrees te overwinnen in onszelf en wellicht ook in anderen.

Misschien worden wij dan eenmaal groot genoeg voor een Sint zonder zwarte Piet, en zeker zonder gard of roe.

G. STUIVELING

AVONDLIED

Boerenmeisje blaast de hoorn.
De gele maan schijnt door de boomen.
Boerenmeisje koost de rozen
in de blauwe manen van het paard.
Bleeker gaan haar handen door het donker
naar de rozen nijgen die de grond bevonken.
Gansch verslonden in gepeinzen
voelt zij zonder droefnis zich verkwijnen
in de rozen van gepeinzen.
Maan en rozen graast het paard.
— Als de moede mannen komen
is zij maan en rozen waard.

MAURICE GILLIAMS

Uit: Dichters van deze tijd.

lezingen voor de radio

zo. 12 dec. VARA 9.45 uur: H. J. Roethof: „Hendrik de Achtste”.

zo. 19 dec. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Beschikbare mensen”.

zo. 26 dec. VARA 9.45 uur: J. C. Brandt Corstius: „Baardman en baby”.

wo. 29 dec. VARA televisie-uitzending (voor aanvangstijd zie programmabladen).

SINTERKLAAS

Hoor, de wind waait door de bomen en aangezien het onderhoud van onze woning te wensen overlaat, kunnen wij er bij zeggen: „Hier in huis waait zelfs de wind.” Zou de goede Sint wel komen? Dat is geen vraag, hij komt altijd, ook als hij het weer zo lelijk vindt. Voor een heilige die vertrouwd is met de marteldood, kan een depressie met een beetje wind geen bezwaar zijn.

Als Sint Nicolaas zich ten onzent vervoegt zal hij een drietal bejaarde, respectievelijk hoogbejaarde mensen aantreffen. Zij zijn zijn beste klanten. Hun geloof is niet dat der kinderen, dat na enkele jaren verdwijnt en omslaat in een baldadig gespot met baard, staf en mijter. Hun geloof is geworden tot een zeker weten. Voor hen is Sint Nicolaas een realiteit. Het is daarbij geheel onbelangrijk of hij al of niet verschijnt en hoe hij zich materialiseert. Hij is.

Als elk jaar zullen wij onder zijn inblazing elkaar geschenken overhandigen om te tonen, dat wij het goed met elkaar voorhebben. Dat is niet gering. Als de geest van Sint Nicolaas vaardig zou worden en blijven over alle mensen, zou de wereld er beter uitzien, de verrassingen zouden aangenamer van aard zijn.

Van verrassingen is trouwens bij ons nauwelijks meer sprake. Ik heb reeds geruime tijd tevoren enig aardewerk van industriële vormgeving doen aanschaffen en eierlepeltjes van buffelhoorn. De verrassing zal moeten liggen in het flesje reukwerk dat ik persoonlijk ga kopen en waarvoor ik een duidelijke wenk heb gekregen. De vreugde zal er niet minder groot om zijn.

De hoogbejaarde ontvangt een paar warme sloffen en vermoedelijk zakdoeken en zeep in een mooie doos. En persoonlijk verwacht ik een kistje sigaren, enkele boekwerken en iets van handschoenen of zo.

Misschien zal nu hier of daar een enkele lezer of lezeres vragen: „Maar hebt gij dan geen verwanten? Gaat gij niet op naar een feest, waar blijde kinderen vol verwachting aan de schoorsteen staan, luisterend of nog geen hoefttrappel de komst van de goede en milde heilige aankondigt?”

Het antwoord is: „Ja, die hebben wij.” Maar onze afstammelingen in rechte lijn zitten vol mazelen, rode hond, waterpokken, bof en wat al niet meer. Zij kijken met tranende ogen vanuit hun bedjes naar pakjes, waarvoor zij de ware geestdrift niet kunnen opbrengen en zij zeggen „jasses” tegen suikerwerken en taaitaai. Een der kleinen, wiens woordenschat de snelle groei van zijn begrippenschat niet helemaal kan bijhouden, spreekt over aardappeltjes van marsepein als over mazelpijne balletjes. Want mazelen zeggen hem wat en pijn ook. Maar het pain de Marseille ligt verre van hem. En dat hij de bruine bolletjes niet als aardappelen herkent acht ik zeer vergeeflijk.

Toen hetzelfde ventje nog niet aan bacil en virus ten prooi was gevallen en zich nog verheugde op een geweldige snoeppartij, spande hij al zijn krachten in om bij de Sint

en zijn knechten een goede beurt te maken. Hij begaf zich dus bij de eerste wenk naar zijn bed en kneep zijn ogen dicht. Hij vond zichzelf bijzonder zoet, maar daarvoor wenste hij dan ook wel beloond te worden. Evenals vele andere weldoeners stelde hij er prijs op, dat zijn uitnemende gedrag in wijde kring bekend werd. In het bijzonder de Zwarte Pieten, die hij eerder bij de intocht van Sinterklaas uit de verte had leren kennen, mochten wel weten, dat hier een heel lief kind zich zonder het gebruikelijke gedreun te ruste had gelegd.

Hij verzocht dus de konijnen open te laten opdat rondsluipende Pieten hem met gesloten ogen zouden zien liggen. (Hij vindt het onzinnig aan alle dingen verschillende woorden te geven. Er bestaat een goed woord „konijnen”. Het is overbodig het leven gecompliceerd te maken en de doeken voor het raam gordijnen te noemen. Misverstanden zijn uitgesloten. Niemand zal zich vergissen als hem gezegd wordt: „Ga de konijnen dichtdoen en geef de konijnen nog een worteltje.” Hebt gij nooit de behoefte gehad een patroon op uw patroon af te vuren, als hij die das met dat gekke patroon aan had? Welnu dan!)

Goed, de Sinterklaasviering met die kinderen valt dus dit jaar in het water. Maar zijn er dan geen andere kinderen, hun ouders en grootouders, die wij gaarne wat zouden aandoen? Ja gewis, die zijn er. Maar zij zijn in de loop der jaren dermate talrijk geworden, dat alle uitkeringen ineens, kerstgratificaties, primaire, secundaire, autonome, geleide en vrijere loonsverhogingen niet in staat zouden zijn hun een passend geschenk te doen toekomen. Lange tijd hebben wij het volgehouden, maar elk jaar kwam er weer één bij, soms twee. Het spreekwoord zegt terecht: „Veel varkens maken de spoeling dun” en het betreft hier niet eens varkens. Wij volstaan dan ook al enige tijd met het zenden van een papieren gedicht, maar zelfs dat wordt moeilijk, want een krans van zestien sonnetten schud je ook zo maar niet uit je mouw.

Zijn er nog andere? Andermaal: ja gewis. Maar helaas moeten wij meedelen, dat zij Sint Nicolaas uit hun cultuurpatroon hebben geschrapt. Zij zijn in de Angelsaksische netten van Vader Christmas verstrikt en hebben onze eerbiedwaardige heilige vervuild voor een soort knopneuzige huurkoetsier in een slee. Deze vent is tweemaal gedegenereerd, want die slee wordt niet door rendieren getrokken, zoals het zou behoren, maar door kangoeroes. Het is duidelijk, dat in een land waar zo iets voorkomt met Sint Nicolaas niets te beginnen valt.

Nu kent gij de reden, waarom wij gedrieën, in betrekkelijke eenzaamheid dus, het Grote Feest van de Goede Wil vieren.

Maar, aldus bedenk ik mij nu, misschien interesseert u dat allemaal geen zier. Goed, goed, in elk geval is mijn stukje nu dan toch geschreven.

H. H.

DRUK: STORM - UTRECHT